

Милован Р. Суботић

Институт за стратегијска истраживања, Београд

ЕКСТРЕМИЗАМ КОСМЕТСКИХ АЛБАНАЦА: СУПРЕМАЦИЈА ЕТНОНАЦИОНАЛИЗМА НАД ВЕРСКИМ ЕКСТРЕМИЗМОМ

Сажетак

Екстремистички потенцијал балканских друштава је неупитан. Ипак, када би ендемске балканске екстремизме покушали класификовати према већ утемељеним критеријумима савремене политикологије и осталих друштвених наука, наилазимо на проблем оличен у флуидности, тако својственој екстремизму. Из тог разлога је тешко разлучити који екстремистички варијетет је заступљен, а још теже који од њих има супремацију у односу на онај други. Значајан број аутора који су анализирали природу конфликта на Балкану, на ратове из деведесетих година прошлог века гледа као на верске сукобе. Оваквом гледишту се супроставља становиште како је природа ових сукоба примарно мотивисана етничким и етнонационалистичким разлозима. Пример јужне српске покрајине је, уз Босну и Херцеговину, вероватно један од парадигматичнијих у миљеу кохезивног екстремистичког потенцијала религије и етнонационализма. Елаборирајући међузависност термина етнонационализам, верски екстремизам и етносепаратизам, овај рад ће, упоређујући потенцијал верског екстремизма са оним етнонационалистичког карактера, покушати да да одговори на

питање: који од ових екстремизама код косметских Албанаца има извесну супремацију у односу на онај други.

Кључне речи: Косово и Метохија, Балкан, етнонационализам, верски екстремизам, сепаратизам, супремација

1. ТЕОРИЈСКИ ОКВИР: НАЦИОНАЛИЗАМ, ЕТНОНАЦИОНАЛИЗАМ, ЕТНОСЕПАРАТИЗАМ, ВЕРСКИ ЕКСТРЕМИЗАМ

Идентификацију, у општем смислу односа појединца и колективитета, можемо посматрати као механизам помоћу којег човек „поунутрује ставове, понашања њему значајних особа, али и група“.¹ Одрастањем се човек, у све већој мери, поистовећује са заједничким симболичким ентитетима које оличава нација и које заправо и чине нацију. На тај начин, идентификујући се са њима, појединац обезбеђује општи оквир орјентације у друштву. „Да би, пак, стекао *национални идентитет*, појединац мора да се идентификује са нацијом, и та узајамна идентификација људи исте националности утиче, како на уобличавање, тако и одржавање њиховог осећаја националне припадности“.²

Ипак, свест народа о себи, заједно са створеним националним идентитетом, још увек није *национализам*. Тек када „национална свест прерасте у *националну идеологију*, онда се има посла са национализмом“.³ Прелаз од човека до идеолога је, према Шушњићу, скоро не приметан. „Велича се свој народ и његова славна прошлост, што доводи до презира свих других народа и њихове историје, и нема те будуће идеологије која би могла да искорени или дубоко потисне прастаре племенске нагоне чији је израз национализам“,⁴ истиче Шушњић и наставља: „око ситних разлика разбуктају се крупни сукоби, којима претходе организовани часови мржње“.⁵ Бенда (Julien Benda), говорећи о нацијама као

1 Nenad Kecmanović, *Etnonacionalizam*, Izabrana dela; 1-4; tom 2, Clio, Beograd, 2014, стр. 27.

2 Исто.

3 Đuro Šušnjić, *Religija II, značenja, teorije, preplitanja, susreti*, Čigoja štampa, Beograd, 2009. стр. 150.

4 Исто.

5 Термин „трајна мржња“ може сматрати својеврсним новумом у анализи

нарочито осетљивом и увредљивом организму, истиче да су „нације постале осетљиве као да су особе (мајке, очеви)“.⁶

Дакле, очигледно је да национализам задобија смисао тек у симбиози са националном (националистичком) идеологијом. Ову релацију, на један симболичан и надасве духовит начин, описује Саватер (Fernando Fernández-Savater Martín) у „Три кратка огледа о национализму и тероризму“⁷ када анализирајући „изме“ каже како они указују на „нимало очигледно наглашавање нечега што је очигледно, баш као што речи које се завршавају на „итис“ указују на запаљења, а не напросто да неко има неки орган“. Тако и човек може припадати одређеној нацији, а да не буде националиста, баш као што „може имати бронхије, а да не пати од бронхитиса“.⁸

На исти начин као што национална идеологија пресудно формира национализам, тако и *етнонационалистичка идеологија* омеђује координатни систем етнонационалиста. Етнонационалистичку идеологију посматрамо кроз њене главне карактеристике, од којих су најекспонираније следеће:⁹ *поједностављивање* (сложене социјалне стварности), *дихотомизација* (ко није са нама, тај је против нас), *ригидност*, нар. тврдоглавост (код етнонационалиста се тумачи као *доследност*, принципијелност), *демаркације* (да знамо докле сеже наше, и одакле почиње „њихово“), *униформност* (једнообразност појачава кохезију), *деградација рационалног* (емоције испред разума), *популизам* (популизам најбоље успева у друштву које је кохезивно и униформно), *антииндивидуализам* (негација индивидуалног права на различитост), *морализам* (морално је искључиво оно што подржава групно-националне циљеве), *традиционализам* (затвореност и окренутост прошлости), *чежња за бесмртношћу* (добра дела

сукоба, што се тумачи чињеницом да се мржња изузетно интензивно и свесно потхрањује у јавном мњењу сукобљених страна. Шушњић наводи пример Рима који је „грчко чудо покорио војнички, али не и духовно: остало је дубоко поштовање за грчку културу“.

6 Žilijen Benda, *Izdaja intelektualaca*, Socijalna misao, Beograd, 1996. str. 25.

7 Fernando Savater, *Tri kratka oglada o nacionalizmu i terorizmu* (203-208), u: Mikel Asurmendi (ur.), *Identitet i nasilje*, XX vek, Beograd 2002, str. 207.

8 Исто.

9 Класификација карактеристика етнонационалистичке идеологије (појашњења – аутор), преузета из: Nenad Kecmanović, *Etnonacionalizam*, Izabrana dela; 1-4; tom 2, Clio, Beograd, 2014, стр. 118 - 133.

за етнос као пут у вечни живот – отворено кокетирање са религијом), *биологизам* (тзв. чистоћа етноса, нације, повећање наталитета као дужност), *екстремизам* (радикални захтеви праћени са „жарко, одмах, све“ – суштинска карактеристика и, на неки начин, садржилац многих раније поменутих карактеристика).¹⁰

Такође, анализирајући ове карактеристике које су својеврсна „доктринарна документа“ идеолога етнонационализма, у многима од њих се може уочити блискост са религијском вокацијом. И заиста, кад би смо етнонационализам, због лакшег разумевања феномена, преселили на тле најмлађег монотеизма, могли би смо га упоредити са фундаменталистичким огранком сунитског ислама – вахабизмом, јер оба, у својим „забрањенима“, баштине тзв. изворни или интегрални варијетет.

Успостављен и оснажен, на нивоу мањинских заједница, етнонационализам постаје њихов најчешћи инструмент у настојању да остваре већу аутономију или самосталност, што широм отвара врата да се етнонационализам задобије и своју сецесионистичку¹¹ - *етносепаратистичку* форму. Како етнонационализам чини кичму свих сецесионистичких покрета, „етнонационалистичка идеологија је била неопходна да убеди чланове своје циљне групе у то да матична држава није легитимна“.¹² Дисолуција бивше СФРЈ, са отцепљењима узастопног и рекурзивног карактера, прави је пример домета етнонационализма у нараслој форми етносепаратизма.

10 Исто.

11 Отцепљење (сецесија), према Крофорду (James Crawford), представља „стварање државе путем употребе силе или путем претње силом, без сагласности бивше суверене државе“ (James Crawford, *The Creation of States in International Law*, Second Edition, Oxford, Clarendon Press, 2006, 375). Постоје и дефиниције које на овај феномен гледају мање милитаристички. Тако, Џули Далиц (Julie Dahlitz) на отцепљење гледа на следећи начин: „Кад знатан део становништва одређене територије, која је део неке државе, изрази, путем речи или дела, жељу да постане суверена или да приступи другој сувереној држави и постане њен део, ради се о отцепљењу“ (Julie Dahlitz, *Secession and International Law, Conflict Avoidance; Regional Appraisals*, The Hague, TMC Asser Press, 2003, str. 6).

12 Aleksandar Pavković, Petar Radan, *Stvaranje novih država, teorija i praksa otcepljenja*, Beograd, Službeni glasnik, 2008. str. 266.

2. ЕКСТРЕМИЗАМ КОСМЕТСКИХ АЛБАНАЦА КАО ЕТНОНАЦИОНАЛИЗАМ И(ЛИ) ВЕРСКИ ФУНДИРАН ЕКСТРЕМИЗАМ

Значајан број аутора који су анализирали природу конфликта на Балкану, на ратове из деведесетих година прошлог века гледа као на верске сукобе. Оваквом гледишту се супроставља становиште како је природа ових сукоба примарно мотивисана етничким и етнонационалистичким разлозима. Разумевајући компликовани карактер „балканског бурета барута“ може се рећи да је и једно и друго становиште тачно, али и да је сваки од ових сукоба имао одређене посебности које иду у прилог тези да се овом нарочито осетљивом питању мора прићи искључиво уважавајући значајну улогу религије у готово свим сукобима који су инспирисани етнонационалистичким идејама и страстима. Дакле, реч је о тзв. хибридном карактеру конфликта који истовремено имају и екстремистичко-верску и етнонационалистичку компоненту. Захваљујући чињеници да се „верска начела могу врло растегљиво и према практичним потребама тумачити, увек постоји могућност да се изабере оно које тренутно одговара и неким профаним циљевима“.¹³ Када је реч о анализи верског (исламистичког) екстремизма и оног са етнонационалистичким предзнаком на примеру Косова и Метохије, такође је немогуће повући јасне границе. Шта више, с правом се може рећи да је пример јужне српске покрајине, уз Босну и Херцеговину, вероватно један од парадигматичнијих у миљеу овог, како смо га већ назвали – хибридног екстремизма. Ипак, да би могли закључити која од ових компоненти екстремизма косметских Албанаца има извесну супремацију у односу на ону другу, неопходно их је анализирати кроз студије случаја, и то: 1) Екстремизам косметских Албанаца као верски фундиран екстремизам и 2) Екстремизам косметских Албанаца као етнонационализам.

13 Милован Суботић, „Исламистички екстремизам као парадигма верски фундираног насиља“, *Поља геополитике – зборник радова*, (приредили Љ. Деспотовић, В. Конатар), Култура –полис: Факултет за европске правно политичке студије, Нови Сад, 2017, (215-229), стр. 217.

2.1. Екстремизам косметских Албанаца као верски фундиран екстремизам

Откако се, на велика врата, религија вратила на пиједестал друштвене стварности, могло би се рећи да она представља и линију разграничења, тј. неку врсту вододелнице између идентитета великих група, те је као таква заузима значајно место у етничкој и националној политици многих земаља данашњице. Такође, и националистичке покрете савременог света, по правилу, прати одређено религијско опредељење које извесно може постати извориште екстремних верских осећања. Обрнут случај, тј. да екстремни верници постају националисти – екстремисти, приметно је ређи управо из разлога што њих, недвосмисленим и нераскидивим везама, већ повезује фанатична вера.¹⁴

Корелација албанских екстремних организација етнонационалистичког карактера и оних са верски инспирисаном вокацијом, не представља новост. Наиме, још током Другог светског рата, албански националистички покрет, утемељен на програму често експониране Друге призренске лиге,¹⁵ направио је значајне искорак ка верском фанатизму. Добар пример је обраћање тадашњег албанског лидера Сокоља Добрашића који је чак и на крају рата позивао на „дихад“, као и чињеница да су припадници дивизије „Скендербег“ прили-

14 Милован Суботић, *Екстремизам под окриљем религије – исламистички екстремизам на примерима БиХ и Р. Србије*, Медија центар Одбрана и Институт за стратегијска истраживања, Београд, 2015, стр. 279.

15 Око карактера Призренске лиге и данас постоје спорења, која се крећу од чешће експонираног виђења лиге као етнонационалистичког пројекта, до становишта да је реч о јасној панисламској конотацији. Према Јевтићу, „Политички покрет који се формира међу Албанцима, пре свега Прва Призренска лига је панисламски покрет. А сваки панисламски покрет је антинационалан, самим тим и антиалбански. То је покрет који је настао као реакција на Берлински конгрес 1878. године, који је претио да отме делове османске царевине, насељене између осталог етничким Албанцима. И његов основни циљ био је да се сачувају границе османске-исламске државе, а не да се створи нека Албанија, било мала или велика. Основни програмски документ Лиге „Карарнаме“ (изјава или владин декрет), нити једном не спомиње стварање албанске државе.“ Види: Мирољуб Јевтић, „Прерастање албанског сецесионизма у антиалбански покрет“, *Страни правни живот*, (96-114), стр.105.

ком ступања у њене редове полагали заклетву верског садржаја користећи Куран и сл.¹⁶

Последња деценија XX века изнедрила је етносепаратистичку организацију ОВК¹⁷ која је, осим изворног (и примарног) утемељења на етничкој албанској основи, имала и своју исламистичку компоненту. Ирански модел уређења државе као Исламске републике, нарочито је промовисан у исламистичком крилу ОВК. Операционализација ка тероризму постала је очигледна након формирања јединице муџахедина по називом „Абу Бекир Садик“,¹⁸ 1998. године у селу Доњи Преказ на Косову.

Догађаји са почетка XXI века донели су вишеструка поткрепљења става о исламистичком карактеру који је карактерисао ОВК деведесетих година прошлог века. Октобра 2001. године у Авганистану је откривена документација везана за Дамира Шабанија, косовског Албанца, који је попуњавајући приступни формулар истакао: „Заинтересован сам за самоубилачке операције. Имам борбено искуство у ОВК против српских и америчких снага“.¹⁹ Остало је забележено и да је Албанија прва европска земља која је почетком 1992. године постала чланица Организације исламске конференције, док се директна међузависност између деловања ОВК, које је најчешће тумачено искључиво као етносепаратизам, и панисламизма на глобалном нивоу, може се видети на примеру конференције поменуте организације одржане у Пакистану 1997. године, којом приликом су „суб-

16 Видети шире у: Драган Симеуновић, *Тероризам: општи део*, Правни факултет, Београд 2009. стр. 230.

17 У широј јавности тзв. ОВК се први пут огласила фебруара 1996. године, када је преузела одговорност за извођење терористичких акција на објекте на Косову и Метохији у којима су били смештени Срби прогнани из Републике Хрватске (Р. Гађиновић, „Косово и Метохија – Изазови и одговори“, Тематски зборник: *Космет – Гордијев чвор*, (прир. Ј. Тирић), Институт за упоредно право, Београд, 2008, (21-52), стр. 38.

18 Језгро ОВК чинили су искусни припадници терористичких група са простора Космета, али и извесан број страних плаћеника и добровољаца, муџахедина из исламских земаља. Крајем јула 1998. године припадници МУП-а Србије у Дреници разбили јединицу муџахедина под називом „Абу Бекир Садик“. У њој се налазило 70 муџахедина, од којих 40 странаца, највише из Саудијске Арабије, Египта, Албаније и Македоније.

19 Драган Симеуновић, *Тероризам: општи део*, Правни факултет, Београд 2009. стр. 233

верзивне активности великоалбанских сепаратиста добиле квалификацију цихада“.²⁰

Према наводима Јиргена Елзесера (Jürgen Elsässer), немачког аналитичара и експерта за исламистички екстремизам, прва муџахединска јединица на Косову и Метохији деловала је од маја 1998. године на подручју Дренице и њен вођа је био Екрем Авдију из Косовске Митровице. Јединица је била позната под називом „Бригада Абу Бекир Сидик“, а формирана је заправо у БиХ уз помоћ инструктора из Саудијске Арабије и Турске. Поред косовских албанаца, чинили су је и муџахедини из Босне и Херцеговине, Албаније, Египта, Македоније и Саудијске Арабије.²¹

Амерички новинар и публициста Расел Гордон (Russell Gordon), у свом делу под називом *Bechid Kosovo's Facade* (*Иза фасаде Косова*), указује како се уочава све веће присуство Арапа са Блиског истока, као и арапске дијаспоре из западне Европе. Исти аутор даље наводи да се „јачање вахабистичких опредељења код Албанаца свакодневно види по њиховом карактеристичном изгледу (дужина косе, браде, панталона), као и да се уочава стални пораст броја следбеника вахабистичке вероисповедне праксе у косовским џамијама“.²² Такође, бројни су примери организовања и деловања радикалних исламиста пореклом са Косова у земљама западног света, нарочито на тлу САД. Када је реч о исламистичким организацијама чије је деловање доказано на територији Косова и Метохије, осим поменуте „Абу Бекир Садик“ из Косовске Митровице, „Алахова војска“ из Призрена и „Селафисти“, такође из Призрена.²³

Значајну улогу у етаблирању исламистичког екстремизма на КиМ играју тзв. хуманитарне организације, под чијим се плаштом одвија ширење утицаја најрадикалнијег огранка сунитског ислама. Вахабисти, или „борци за чисти ислам“, како сами себе често називају, полако и стрпљиво

20 Љубиша Деспотовић, *Глобализација и геополитика идентитета*, Каирос, Сремски Карловци, 2017, стр. 194.

21 Јирген Елзесер, *Цихад на Балкану – Како је цихад стигао у Европу (Свети ратници и тајне службе на Балкану)*, Београд, Јасен 2006. стр 133.

22 Russell Gordon, *Behind Kosovo's Façade*, Интернет сајт: <http://www.serbianna.com/columns/gordon/004.shtml> 21/12/2016

23 Исто

мењају идентитет албанске заједнице на Косову и Метохији. Саудијски новац и утицај чине све како би „трансформисали су ово некад толерантно муслиманско друштво на ивици Европе у фронт исламског екстремизма и гасовод за цихадисте“.²⁴ Како наводи *New York Times* „у последње две године полиција је идентификовала 314 становника Косова, укључујући двојицу бомбаша самоубица, 44 жене и 28 деце, који су отишли у иностранство да се придруже ‘Исламској држави’, што уједно представља највећи број тзв. страних бораца по глави становника у Европи (!!!)“.²⁵ У новембру 2016, Косовске власти су ухапсиле 19 осумњичених за тероризам, тј. планирање напада на Косову и Албанију.²⁶ Слични подаци могу се видети и у најновијем извештају Стејт Департамента (US Department of State), који говори да „опасност од насилног исламистичког екстремизма на Косову расте, те да „уз помоћ фондова страних организација које пропагирају екстремистичке идеологије, насилне екстремне групе активно користе друштвене медије за ширење пропаганде и регрутовање следбеника“.²⁷

Последња деценија прошлог и првих петнаестак година XXI века на Косову, као и уосталом у Албанији и Македонији, обележени су значајном обновом религиозности, која се јасно очитује у стотинама подигнутих нових џамија и других сакралних исламских објеката. Истовремено, на територији Косова и Метохије дошло је до рушења, оштећења и скрнављења великој броја хришћанских верских објеката и споменика, из чега се недвосмислено може извући закључак да обнова религиозности има и своју милитантну димензију, те да не представља само пуко право на исповедање вере у једном грађанском друштву. Очигледно је да је ова верска

24 Carlota Gall, *How Kosovo Was Turned Into Fertile Ground for ISIS, Extremist cleric secretive associations funded by Saudis and others have transformed a once-tolerant Muslim society into a font of extremism*, The New York Times, May 21, 2016.

25 Исто.

26 Robin Simcox, “European Islamist Plots and Attacks Since 2014 – and How the U.S. Can Help Prevent Them“, *Backgrounder*, No 3236, The Heritage Foundation, 2017, (1-14), стр. 2.

27 U.S. Department of State, Chapter 2, *Country Reports: Europe - Kosovo*, Bureau of Counterterrorism and Countering Violent Extremism, Country Reports on Terrorism, 2016.

обнова оличена кроз повратак исламским коренима, код једног дела становништва доживљена као учешће у својеврсном верском рату.

2.2. Екстремизам косметских Албанаца као етнонационализам

Говорећи на тему реализованих и потенцијалних сукоба у савременом свету, Амарта Сен (Amartya Kumar Sen) истиче како су они најчешће продукт „идентитетских трвења на темељу етничитета, религије, и културе“, те да се „с одговарајућим подстицајем, негована свест о идентитету унутар једне групе људи може се претворити у моћно оружје како би се брутално поступало с другом“.²⁸ Високо позиционирање етничитета и његова интерактивна корелација за религијом и културом, учинили су да значајан број научних делатника који се баве феноменом национализма сматра да етнонационализам има доста карактеристика због којих га је оправдано сматрати неком врсто модерне, „секуларне религије“. Тако рецимо Џон Хачисон (John Hutchison) закључује да је нација постала нешто што би смо могли назвати „сурогатна религија“,²⁹ а Ентони Смит (Anthony Smith) истиче да етнонационализам представља „логичан продужетак традиционалних религија“,³⁰ Ову тезу је подупирао још раније и Лесвел³¹ (Harold Lasswel) који је сматрао како је етнонационализам, као секуларизована алтернатива религиозним обрасцима, идеална замена за религију. Берђајев је такође примећивао како „фанатизам има религијске изворе, али да лако прелази на националну и политичку сферу“.³²

28 Amartya Kumar Sen, *Identitet i nasilje – Iluzija sudbine*, Masmedia, Grafički zavod Hrvatske, Zagreb, 2007, str. 15.

29 John Hutchinson, „Introduction: Global perspectives on religion, nationalism and politics“, u: R. Hefner, J. Hutchinson, S. Mels i drugi (ur.), *Religions in Movement: The Local and the Global in Contemporary Faith Traditions*, London, Routledge, 2013, str. 9.

30 Anthony Smith, „Introduction: The formation of nationalist movements“, u: A. D. Smith, *Nationalist Movements*, London, Macmillan, 1976, str. 19.

31 Harold Lasswel, *World Politics and Personal Insecurity*, New York, Whittlesey, 1935, 50-51, u: Nenad Kecmanović, *Etnonacionalizam*, Izabrana dela; 1-4; tom 2, Clio, Beograd, 2014, стр. 285.

32 Николај Берђајев, „О фанатизму, ортодоксији и истини“, Градина, Ниш, 1992. стр. 6-9, у: Владета Јеротић, *Вера и нација*, Ars libri, Београд, 2004. стр. 185

Чињеница је да је религиозни идентитет у предмодерним временима представљао основни облик колективног идентитета, тако да трансфер према етнонационалном идентитету представља једно логично исходиште и то превасходно због тога што се намеће као нови главни механизам социјалне интеграције, али и дезинтеграције.

Наиме, скоро у једнакој мери у којој служи колективној кохезији, етнонационализам зна да буде и узрок и инструмент антагонизама међу етнонационалним заједницама. Подела на нас и „оне друге“ у средишту је етнонационалистичког концепта и шире, етнонационалистичког погледа на свет. Дихотомизација отелотворена у повлачењу између симболичких и(ли) реалних граница између нас и „њих“ представља суштину етнонационалистичке идеологије и њене касније операционализације оличене у деловању етнонационалиста.

Говорећи о тематским карактеристикама етнонационалистичке идеологије, Кеџмановић, између осталих, истиче следеће: *тему угрожености, тему кривца за све, тему жртве и жртвовања, тему правог тренутка или преломног часа* и коначно, *тему освете и одмазде*.³³ И заиста, уколико би смо овај Кеџмановићев образац применили на етнонационалистичку идеологију косметских Албанаца,³⁴ дошли би до невероватних поклапања.

Наиме, *тема угрожености* је иницијална тема у етнонационалистичкој идеологији косметских Албанаца. *Тема кривца за све* на овом примеру је недвосмислена. За све невоље албанског етноса на КиМ криви су Србија, политички естаблишмент и великосрпски национализам, како онај из централне Србије, тако и онај од стране српског живља на КиМ. Оваква симболика се показала као моћно средство у

33 Nenad Kecmanović, *Etnonacionalizam*, Izabrana dela; 1-4; том 2, Clio, Beograd, 2014, стр. 134-143.

34 Албански етнонационални покрет има већ дугу историју суочавања са унутрашњим поделама на религијском плану. Иако поборници албанске етнонационалистичке идеологије тврде да им религија није никад била посебно важна, јер је „албанство једина истинска вера Албанаца“, крајем XIX века је религија била узрок дубоких подела у друштву и главна препрека националном јединству. Више у: Ger Dejjinks, *Religija i identitet na Kosovu*, Biblioteka XX vek, Beograd, 2005.

политичком мобилисању маса.³⁵ *Теме жртве и жртвовања* у албанској етнонационалистичкој идеологији су поткрепљене злоупотребом (неспорног) страдања косметских Албанаца деведесетих и стварању култа жртви који се успоставио упоредо са испољеном етносепаратистичком активношћу са елементима тероризма од стране ОВК. *Тема правог тренутка* оличена је у препознавању моментума који је определио даља збивања у јужној српској покрајини. Наравно да тај „прави тренутак“ (говоримо о 1998/99 години), није само производ генијалности албанских етнонационалиста, већ и очито добро испланиран и осмишљен сценарио за ово подручје од стране водећих земаља западног света, преваходно САД. Такође, ојачали етнонационализам, који је у међувремену ескалирао у етносепаратизам на врхунцу, је свој „прави тренутак“ дочекао фебруара 2008, када је у очигледној координацији са иностраним подржаваоцима сепаратизма, усвајањем тзв. Декларације о независности Косова, једнострано проглашена независност самопрокламоване „Републике Косово“. И коначно, *тема освете и одмазде* обухвата период од повлачења српских снага безбедности 1999. године, и траје, са већим и мањим осцилацијама у интензитету испољавања, до данас. Као врхунац етнонационалистичког насиља сматра се погром³⁶ над Србима на Космету који је трајао од 17. до 19. марта. 2004. године.

35 Безброј је оваквих и сличних примера. У периоду који је претходио исламској револуцији у Ирану 1979. године, САД су приказиване као „неморални неверник који је силовао и злостављао Иран“. Према: Tomas Hilan Eriksen, *Etnicitet i nacionalizam*, Biblioteka XX vek, ur. Ivan Čolović, Beograd, 2004, стр. 187.

36 Албанци су насиљем реаговали на утапање два албанска дечака у селу Чабра на северу Космета, за шта су окривили Србе, што се касније испоставило нетачним. У незапамћеном дводневном насиљу убијено је 18 људи, из домова је прогнано око 4.000 Срба, уништено више од хиљаду српских домова и око 130 верских објеката, за шта још нико није одговарао. Након тринаест година, тужилац међународне мисије Еулкс на Косову, Данило Качарели (Kasareli), затражио је хапшење организатора и учесника у мартовском насиљу на Космету 2004. Он је означио групу бивших припадника ОВК као „кључне организатор“ мартовског погрома. Реч је о Бедрију Краснићу, Албану Диздарију, Бајраму Кичмарију и Фаику Краснићу. Они су, према оптужници исписаној на 41 страни, наређења добијали од високо рангираних команданата ОВК, који су у међувремену заузели важне политичке позиције на Косову. Цитирано према: Д. Зечевић, *Четворка из ОВК предводила погром*, Вечерње новости, 7. јул 2017.

ЗАКЉУЧАК

Иако су етнички и етнонационалистички идентитети постали главни идентитети у већем делу Балкана, верска димензија је и даље остала веома јака. Међутим, општије посматрано, верска идентификација је постала мање важна од етничке, и верско супарништво је преображено у етничке и етнонационалне антагонизме. На Косову и Метохији је српско-албански сукоб заменио стару конфесионалну поделу на муслимане и хришћане. Етничке линије поделе су постале важније од верских, упркос недвосмисленој чињеници да су ове друге наставиле да играју суштинску улогу у дефинисању првих. Иако се у корелацији са религијом може сматрати „модерном појавом“, етнонационализам се веома често ослања на „традиционалне“ вредности и симболе, посебно из опуса сродства и религије, да би се усадило осећање припадности заједници која је апстрактнија и шира од етноса (нације). Истина, ова тврдња се више односи на Босну и Херцеговину где све етничке групе говоре истим језиком, па верска повезаност наглашено оцртава етничке идентитете.³⁷

Након распада СФРЈ религија је поново добила значајну улогу у животу Албанаца, и старе верске поделе су умногоме обновљене. Главни дуализам међу Албанцима, како онима у Албанији, тако и онима на Космету, у то време се односио на питање: Да ли главне савезнике за сепесионистички пројекат треба тражити на „муслиманском“ Блиском истоку или на „католичком“ Западу? Потез бившег албанског председника Берише, када је 1992. године учланио Албанију у Организацију исламске конференције (ОИК) изазвао је многе контроверзе. Сви који су указивали на Албанце као „муслиманску нацију“ или „муслиманске фундаменталисте“, добили су за право, и прокламовани секуларни карактер албанског идентитета је био озбиљно доведен у питање.

Дихотомија унутар интелектуалних албанских кругова по овом питању, као и лоше искуство покушаја стварања унитарне Босне и Херцеговине на темељима јасно израженог исламизма, као да су послали јасну поруку званичној Алба-

37 У Босни и Херцеговини је довољно познавати конфесионално порекло поједнца да би се одредио његов етнички идентитет.

нији да се из ОИК повуче јануара 1999. године. Ограђивање званичне Албаније од исламистичког утицаја, било је од нарочите важности за косметске Албанце да се у надолazeћим кључним временима позиционирају као секуларно друштво у коме религија нема значајан екстремистички потенцијал, иако је, без сумње, остала важно мерило њиховог идентитета. Пример косметских Албанаца, и Албанаца уопште, један је од оних примера где је верски идентитет, у жељи да се успостави као примарни облик идентитета свих верника без обзира на то којег су етнонационалног порекла, очигледно засметао оном етнонационалном.

Литература

- Берђајев, Николај, *О фанатизму, ортодоксији и истини*, Градина, Ниш, 1992.
- Гађиновић, Радослав, „Косово и Метохија – Изазови и одговори“, Тематски зборник: *Космет – Гордијев чвор*, (прир. Ј. Ћирић), Институт за упоредно право, Београд, 2008, (21-52)
- Деспотовић, Љубиша, *Глобализација и геополитика идентитета*, Каирос, Сремски Карловци, 2017.
- Елзесер, Јирген, *Џихад на Балкану – Како је џихад стигао у Европу (Свети ратници и тајне службе на Балкану)*, Београд, Јасен 2006.
- Зечевић, Душан, *Четворка из ОВК предводила погром*, Вечерње новости, 7. јул 2017.
- Јевтић, Мирољуб, „Прерастање албанског сецесионизма у антиалбански покрет“, *Страни правни живот*, бр. 1, 2013, (96-114)
- Јеротић, Владета, *Вера и нација*, Ars libri, Београд, 2004.
- Суботић, Милован, „Исламистички екстремизам као парадигма верски фондираног насиља“, *Поља геополитике – зборник радова*, (приредили Љ. Деспотовић, В. Конатар), Култура – полис: Факултет за европске правно политичке студије, Нови Сад, 2017, (215-229).
- Суботић, Милован, *Екстремизам под окриљем религије – исламистички екстремизам на примерима БиХ и Р. Србије*, Медија центар Одбрана и Институт за стратегијска истраживања, Београд, 2015.
- Asurmendi, Mikel (ur.), *Identitet i nasilje*, XX vek, Beograd 2002.

- Benda, Žilijen, *Izdaja intelektualaca*, Socijalna misao, Beograd, 1996.
- Crawford, James, *The Creation of States in International Law*, Second Edition, Oxford, Clarendon Press, 2006
- Dahlitz, Julie, *Secession and International Law, Conflict Avoidance; Regional Appraisals*, The Hague, TMC Asser Press, 2003
- Dejzinks, Ger, *Religija i identitet na Kosovu*, Biblioteka XX vek, Beograd, 2005.
- Eriksen, Tomas Hilan, *Etnicitet i nacionalizam*, Biblioteka XX vek, ur. Ivan Čolović, Beograd, 2004.
- Gall, Carlota, *How Kosovo Was Turned Into Fertile Ground for ISIS, Extremist cleric secretive associations funded by Saudis and others have transformed a once-tolerant Muslim society into a font of extremism*, The New York Times, May 21, 2016.
- Gordon, Russell, *Behind Kosovo's Façade*, Интернет сајт: <http://www.serbianna.com/columns/gordon/004.shtml> 21/12/2016
- Hutchinson, John, "Introduction: Global perspectives on religion, nationalism and politics", u: R. Hefner, J. Hutchinson, S. Mels i drugi (ur.), *Religions in Movement: The Local and the Global in Contemporary Faith Traditions*, London, Routledge, 2013.
- Kecmanović, Nenad, *Etnonacionalizam*, Izabrana dela; 1-4; tom 2, Clio, Beograd, 2014.
- Lasswel, Harold, *World Politics and Personal Insecurity*, New York, Whittlesey, 1935.
- Pavković, Aleksandar, Radan, Petar, *Stvaranje novih država, teorija i praksa otcepljenja*, Beograd, Službeni glasnik, 2008.
- Savater, Fernando, Tri kratka oglada o nacionalizmu i terorizmu (203-208), u: Mikel Asurmendi (ur.), *Identitet i nasilje*, XX vek, Beograd 2002.
- Sen Kumar, Amartya, *Identitet i nasilje – Iluzija sudbine*, Masmedia, Grafički zavod Hrvatske, Zagreb, 2007.
- Simcox, Robin, "European Islamist Plots and Attacks Since 2014 – and How the U.S. Can Help Prevent Them", *Backgrounder*, No 3236, The Heritage Foundation, 2017, (1-14)
- Simeunović, Dragan, *Terorizam: opšti deo*, Pravni fakultet, Beograd, 2009.
- Smith, Anthony, "Introduction: The formation of nationalist movements", u: A. D. Smith, *Nationalist Movements*, London, Macmillan, 1976.

Šušnjić, Đuro, *Religija II, značenja, teorije, preplitanja, susreti*, Čigoja štampa, Beograd, 2009.

U.S. Department of State, Chapter 2, *Country Reports: Europe - Kosovo, Bureau of Counterterrorism and Countering Violent Extremism*, Country Reports on Terrorism, 2016.

Milovan R. Subotic

EXTREMISM OF KOSOVO AND METOHIJA ALBANIANS: SUPREMACY OF ETHNIC NATIONALISM OVER RELIGIOUS EXTREMISM

Resume

The extremist potential of Balkans societies is unquestionable. Still, if we could try to classify the endemic Balkans' extremisms with already established criteria from contemporary political science and other social sciences, we are facing the problem of fluidity which is inherent to extremism. That is reason why it is hard to distinguish the extremist variety which is present and even more difficult which has the supremacy over the other one. Significant number of authors who analyzed the nature of conflicts in the Balkans, sees the wars from the 1990s as religious conflicts. This viewpoint is opposed with the stand that the nature of these conflicts is primarily motivated with ethnic and ethnic and nationalist reasons. The example of southern Serbian province is, along with Bosnia and Herzegovina, probably one of the most paradigmatic in the environment of cohesive extremist potential of religion and ethnic nationalism. Through elaboration of interdependence of the terms ethnic nationalism and religious extremism, the paper tries to answer the question "Which one of these extremisms has certain supremacy over the other at Kosovo and Metohija Albanians?" Through comparative analysis of these two phenomena, it is unequivocally concluded that in Kosovo and Metohija, the Serbian-Albanian conflict replaced the old confessional division on Muslims and Christians. Ethnic lines of divi-

sion became more important than religious, despite the fact that religious continued to play a key role in defining the ethnic. In the 1990s a main dualism among Albanians, both in Albania and Kosovo and Metohija, at the time was focused on the question "Should we seek our main allies for secessionist project on the 'Muslim' Middle East or on the 'catholic' West?" The move of former Albanian president Berisha, who joined Albania to the Organization of Islamic Conference in 1992, caused many controversies. All those who pointed out Albanians as the "Muslim nation" or the "Muslim fundamentalists" claimed to be right, and proclaimed secular character of Albanian identity was seriously questioned.

The dichotomy within intellectual Albanian circles regarding this issue, as well as bad experience with attempts to create unitary Bosnia and Herzegovina base on clearly expressed Islamism, seemed to have send clear message to officials in Albania to retreat from Organization of Islamic Conference in January 1999. Albanian officials distanced from Islamic influence, which was especially important for Kosovo and Metohija Albanians for positioning as secular society where religion does not have significant extremist potential, although it undoubtedly remained a strong norm of their identity. The example of Kosovo and Metohija Albanians, and Albanians in general, is one of those examples where religious identity, with attempt to be established as a primary form of identity of all the believers regardless their ethnic and national origin, was obviously a disturbance for ethnic and national identity.

Keywords: Kosovo and Metohija, Balkans, ethnic nationalism, religious extremism, violence, separatism, supremacy.

* Овај рад је примљен 1. децембра 2017. године а прихваћен за штампу на састанку Редакције 15. децембра 2017. године.